

В.Г. Щабельська

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

schabelska_v@ukr.net

СУЧАСНА ГЕОДЕМОГРАФІЧНА СИТУАЦІЯ В КИЄВІ: ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПРОБЛЕМИ

В Україні в умовах трансформації суспільно-економічної системи демографічна ситуація характеризується зниженням рівня народжуваності та середньої тривалості життя, зростанням смертності, триваючим процесом старіння населення, скороченням шлюбності та збільшенням кількості розлучень, що зумовлює не лише депопуляцію населення, а й погіршує його якісні характеристики. Безумовно, демографічна криза в Україні є результатом взаємодії складних процесів і явищ, що мають певні суспільно-економічні, історичні, територіальні особливості.

В цих умовах столиця на відміну від інших регіонів України вирізняється вищим рівнем життя в порівнянні з іншими містами країни та відповідно демонструє позитивну динаміку чисельності населення за рахунок народжуваності та внутрішньої міграції. Міграція дозволяє місту зберігати високі темпи природного приросту населення. Якщо у 1995 р. міграційний приріст за рахунок інших регіонів складав 4,1 тис. осіб, то у 2015 р. – 13,5 тис. осіб, що більше, ніж в інших регіонах України та підтверджує незмінну роль столиці як основного центру тяжіння мігрантів. Показово, що за період 1990 – 2015 рр. чисельність населення Києва зросла на 263,2 тис. чоловік, а безпосередньо з 2014 р. – майже на 20 тис. осіб щорічно, досягнувши на початку 2015 р. – 2906,6 тис. чоловік [1].

Згідно з дослідженнями Аналітично-дослідницького центру «Інститут міста» та Інституту демографії та соціальних досліджень НАНУ в столиці вже фактично проживає близько 4 млн. чоловік. До того ж необхідно звернути увагу на наявність щоденної трудової міграції, оскільки орієнтовно 300 тис. осіб

щоденно прибувають до Києва з приміської зони. За прогнозами до 2025 р. фактична чисельність населення Києва може зрости майже до 5 млн. чоловік.

Зауважимо, що ще в 1960-х рр. в країні були закладені передумови для депопуляції населення, а негативні тенденції особливо посилювалися у 1990-і рр. Аналіз показників народжуваності свідчить про неухильне її зниження вже протягом тривалого часу, а малодітність стає звичним явищем. Аналізуючи динаміку загального коефіцієнта народжуваності в Києві зауважимо, якщо в 1990 р. він становив 12,0 ‰, то в 2000 р. скоротився до 7,3 ‰. Проте незважаючи на певну позитивну динаміку в подальшому, в 2015 р. він досягнув лише 12,3 ‰, що не забезпечує рівня необхідного навіть для простого відтворення населення. Про загальні тенденції в динаміці народжуваності свідчить і сумарний коефіцієнт, який скоротився майже з 2,0 дітей в 1990 р. до 1,0 – в 1995 р., а потім почав поступово зростати і нині складає 1,5 дитини. Проте як відомо для простого відтворення він повинен становити не менше 2,2 дитини, а для розширеного – 2,6 дитини [1]. Зрозуміло, що підвищення народжуваності в столиці може бути реальним лише за умови підвищення демографічної спрямованості та ефективності соціально-економічної політики. Варто зауважити, що в період трансформаційних процесів в суспільстві відбувається заміщення традиційних цінностей новими, які змінюють соціальну роль жінки, і сім'я не виступає єдиним простором для її самореалізації. Тому спостерігається зниження показників шлюбності населення та збільшення кількості дітей, народжених жінками, що не перебувають у шлюбі. Так у 2015 р. цей показник досягнув 15,4 % від загальної кількості новонароджених.

Другою важливою характеристикою природного руху населення є рівень смертності, який визначається сукупною взаємодією біологічних, економічних, соціальних і культурних чинників. Якщо загальний коефіцієнт смертності в Києві в 1990 р. становив 8,6‰, то, на жаль, в 2015 р. він зріс до 10,5 ‰ [1]. Основними причинами смертності населення міста Києва, крім хвороб системи кровообігу, виникнення новоутворень, хвороб органів травлення та дихання,

деяких інфекційних та паразитарних хвороб, а також зовнішніх причин є суттєві зміни у віковій структурі населення.

Більш глибоко картину геодемографічної ситуації розкриває показник дитячої смертності, який є прямим свідченням рівня розвитку системи охорони здоров'я. Динаміка коефіцієнта дитячої смертності у віці до 1 року демонструє позитивні зміни. Адже протягом 1990 – 2015 рр. цей показник значно скоротився, а саме: в 1990 р. він становив 12,6 ‰, свого піку досягнув в 1995 р. зі значенням 14,6 ‰, а в 2015 р. склав лише 7,5 ‰. Основними причинами смертності дітей до 1 року є стани, що виникають у перинатальному періоді, вроджені вади розвитку, деформації та хромосомні аномалії, хвороби органів дихання, деякі інфекційні та паразитарні хвороби, хвороби нервової системи, органів травлення. Протягом досліджуваного періоду значні зміни відбувалися і в природному прирості населення. Загальний коефіцієнт природного приросту населення у 1990 р. склав 3,4 ‰. Проте вже з 1993 р. розпочався процес природного спаду, максимум якого був досягнутий у 1995 р., коли загальний коефіцієнт природного приросту досягнув межі – 3,5 ‰. Позитивна динаміка природного приросту розпочалася лише з 2008 р., а у 2015 р. цей показник зріс до рівня 1,8 ‰ [1].

Поряд з вище зазначеними показниками для оцінки геодемографічної ситуації досить важливим залишається середня тривалість життя населення. Вона визначається сукупною дією багатьох чинників, серед яких варто зазначити рівень доходів, якість житлових умов і організація сфери послуг, забезпечення продуктами харчування, стан довкілля, доступність кваліфікованої медичної допомоги, санітарна культура населення, його ставлення до здоров'я тощо. Аналізуючи динаміку середньої тривалості життя населення Києва зауважимо, що характерною його особливістю є тенденція до зростання даного показника. Середня тривалість життя хоча і зростає, проте в 2015 р. становила лише 74,0 роки, що значно нижче рівня досягнутого в економічно розвинених країнах світу. Значні відмінності проявилися і при аналізі даного показника за статями. Якщо в 2015 р. середня тривалість життя

жіночого населення становила 77,8 років, то чоловічого значно менше – лише 69,8 років.

Щодо статевої структури населення Києва, то частка чоловіків залишається нижчою, ніж жінок і становить 46,2 % проти 53,8 % [1]. Більш істотно співвідношення між чоловічим та жіночим населенням відрізняється в розрізі окремих вікових груп. По-перше, у дитячій віковій групі та у віці до 20 – 24 років переважають чоловіки, а з 25 – 29 років – жінки. По-друге, особливо значна перевага жінок спостерігається у віці з 55 – 59 років і старше, а у віковій групі 75 – 79 років їх частка майже у 2 рази більша, ніж представників чоловічої статі. Зрозуміло, що структура населення за співвідношенням чисельності чоловіків і жінок певним чином зумовлюється статевою диференціацією смертності, але відповідно в свою чергу позначається на особливостях процесу відтворення.

Стосовно ж вікової структури населення, то частка дітей нині становить 15,9 % проти 21,4 % в 1990 р. Частка осіб у віці 15 – 64 років досить висока і складає 70,3 %. Щодо осіб у віці 65 років і старше, то прослідковується тенденція як зростання їх кількості, так і частки, яка складає нині 13,8 % проти 8,7% в 1990 р., що відповідним чином позначається на коефіцієнті демографічного навантаження в місті. Якщо ж порівняти частку різних вікових груп у загальній чисельності населення Києва, то можна дійти висновку, що в місті сформувався стаціонарний тип вікової структури. В цілому ж тенденція старіння населення міста буде продовжуватися. Навіть оптимістичний варіант прогнозу свідчить про те, що частка дітей у Києві може зменшитися майже вдвічі, а частка населення пенсійного віку – підвищитися більше, ніж до третини, чисельність працездатних і непрацездатних – зрівнятись, а навантаження працездатних особами пенсійного віку – зрости у 2,4 рази.

Список літератури:

1. Статистичний щорічник м. Києва за 2015 рік; за ред. Р.Г. Віленчук; відповідальний за випуск С.М. Батечко. – К.: ТОВ «Видавництво «Консультант», 2016.- 434 с.